

PIOTR JABKOWSKI
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ZRÓŻNICOWANIE PRAKTYK SONDAŻOWYCH W MIĘDZYKRAJOWYCH BADANIACH PORÓWNAWCZYCH NA PODSTAWIE ARCHIWIZACJI 1537 SURVEYÓW ZREALIZOWANYCH W KRAJACH EUROPEJSKICH W LATACH 1981–2017¹

Streszczenie

W artykule scharakteryzowano procedury doboru oraz terenowej realizacji prób sondażowych w międzykrajowych badaniach porównawczych. Podstawą analiz była metodologiczna archiwizacja 1537 surveyów – zrealizowanych w latach 1981–2017 na reprezentatywnych próbach populacji obywateli państw europejskich. Pod uwagę wzięto pięć wiodących programów porównawczych, w tym: Eurobarometer & Candidate Countries Eurobarometer, European Quality of Life Survey, European Social Survey, European Values Study, International Social Survey Programme. Autor wyszedł od ogólnej charakterystyki projektów, by następnie przedstawić szczegółowy zakres archiwizacji krajowych surveyów oraz opisać międzyprojektowe oraz wzdłuż czasowe różnice w jakości dokumentacji procedur badawczych. Główną część analiz poświęcono opisowi między- oraz wewnątrzprojektowych różnic w zakresie: 1) sposobów definiowania populacji docelowych, 2) rodzajów

Dr hab., prof. UAM, Instytut Socjologii, e-mail: piotr.jabkowski@amu.edu.pl,
<https://orcid.org/0000-0002-8650-9558>

¹ Artykuł powstał w ramach projektu grantowego: NCN. 2017/01/X/HS6/01304, pt. *Porównawcza analiza jakości prób sondażowych w badaniach międzykrajowych z wykorzystaniem wewnętrznych i zewnętrznych kryteriów oceny: inwentaryzacja projektów oraz meta-baza danych wynikowych*. Więcej o projekcie na stronie internetowej: <https://www.researchgate.net/project/Surveys-Quality-Assessment-Database-SQAD>.

operatów doboru prób badawczych, 3) typów prób sondażowych i schematów losowania jednostek, 4) procedur wewnątrzspółowej selekcji respondentów docelowych w adresowych próbach osób, 5) procedur terenowych (w tym: czasu trwania badania, zastosowanych technik badawczych, stosowania substytucji jednostek niedostępnych innymi respondentami, listów zapowiednich, gratyfikacji respondentów, konwersji odmów oraz procedur kontrolnych), a także 6) raportowania o wskaźnikach terenowej realizacji prób badawczych.

Słowa kluczowe: sondaże międzykrajowe, badania porównawcze, procedury doboru próby, terenowa realizacja badań

WPROWADZENIE

Jednym z podstawowych celów realizacji międzykrajowych badań porównawczych jest dostarczenie procedur, narzędzi oraz danych pozwalających na poprawne metodologicznie wnioskowanie o międzykrajowych różnicach w zakresie badanych zjawisk. Problematyka szeroko pojętej ekwiwalentności badań prowadzonych w różnych krajach stanowi przy tym jeden z najważniejszych obszarów refleksji metodologicznej nad jakością sondaży porównawczych w ogóle [Harkness i in. 2010]. Wysiłki badaczy skupiają się wokół dwóch podstawowych wyzwań z tym związanych, tj.: (1) zapewnienia ekwiwalentności procesu losowania oraz terenowej realizacji prób badawczych – pomimo występowania międzykrajowych różnic w typach wykorzystanych operatów doboru próby, schematach losowania jednostek, czy też procedurach terenowej realizacji badań [Słomczyński 2004], a także (2) zapewnienia ekwiwalentności pomiaru pewnych konstruktów latentnych – pomimo odmiennych kontekstów kulturowych, w których prowadzone są badania [Pokropek 2012]. Oba wyzwania stawiają badacza przed nietrywialnymi problemami i skłaniają do namysłu nad konsekwencjami działań podejmowanych na każdym etapie procesu badawczego. Działania takie mogą bowiem, w różnych krajach, skutkować odmiennymi typami błędów oraz obniżyć międzyprojektową oraz międzykrajową porównywalność danych.

Problem ekwiwalentności wyników uzyskiwanych w toku realizacji różnych projektów badawczych jest o tyle istotny, iż w efekcie trwającej od kilku już lat ekspansji analiz „big data” obserwuje się wyraźny zwrot w kierunku recydingu zastanych danych sondażowych [Biemer i in. 2017; Japiec i in. 2015]. Do najciekawszych przedsięwzięć w tym względzie należą projekty harmonizacji danych z różnych sondaży międzykrajowych, które wykorzystują bogaty zestaw procedur analitycznych służących integracji zbiorów wynikowych do postaci

skumulowanej meta-bazy ujednocającej wartości poszczególnych zmiennych źródłowych [Dubrow, Tomescu-Dubrow 2016]. Celem harmonizacji jest doprowadzenie do pełnej (lub przynajmniej częściowej) porównywalności wskaźników pochodzących z różnych projektów, najczęściej poprzez monotoniczne przekształcenia oryginalnych wartości zmiennych [Tomescu-Dubrow, Słomczyński 2016]. Prowadzone w ten sposób harmonizacje natrafiają jednak na oczywiste ograniczenia. Po pierwsze, niezwykle rzadko zdarza się, by w różnych projektach zadawało się pytania ekwiwalentne na poziomie znaczeniowym, co ogranicza prowadzone analizy zazwyczaj do bardzo wąskich zagadnień problemowych (np. korupcji, funkcjonowania demokracji, postaw wobec instytucji krajowych i ponadnarodowych) oraz niewielkiej liczby wskaźników [Tomescu-Dubrow, Słomczyński 2014]. Po drugie, sondaże międzykrajowe wykazują również znaczące różnicowania jakościowe ze względu na stosowaną metodologię pomiaru, co przekłada się na odmienną jakość danych uzyskiwanych w toku kolejnych projektów [Kohler 2017]. Ta niejednorodność ogranicza bezpośrednie porównania międzyprojektowe ze względu na trudności z określeniem poziomu ekwiwalencji wynikającej ze stosowania odmiennych procedur losowania oraz terenowej realizacji prób sondażowych.

Głównym celem artykułu jest prezentacja zróżnicowania praktyk sondażowych stosowanych w międzykrajowych badaniach porównawczych. Analizy przeprowadzone zostały na podstawie danych zebranych w trakcie metodologicznej inwentaryzacji dokumentacji projektowej krajowych sondaży, zrealizowanych w 43 krajach europejskich, w ramach pięciu wiodących projektów porównawczych o charakterze naukowym. Pierwsza część opracowania poświęcona została przedstawieniu bazy źródłowej oraz opisowi zakresu przeprowadzonej archiwizacji krajowych sondaży. Posługując się wskaźnikami kompletności informacji zawartych w dokumentacji badawczej, ocenie poddano również jakość samej dokumentacji. Druga część opracowania przedstawia międzyprojektowe oraz międzykrajowe różnice w: sposobach definiowania populacji docelowych, rodzajach operatów doboru próby, typach prób sondażowych, procedurach wewnątrzspołowej selekcji respondentów docelowych w adresowych próbach osób, procedurach terenowych oraz standardach raportowania o efektach realizacji prób sondażowych.

BAZA ŹRÓDŁOWA: REPOZYTORIA WYBRANYCH PROJEKTÓW MIĘDZYKRAJOWYCH

Przedmiotem zaprezentowanych analiz jest dokumentacja pięciu projektów porównawczych o uznanej renomie naukowej mierzonej liczbą publikacji w bazach Web of Science Core Collection (WoS)². Inwentaryzacja objęła: (1) wszystkie jesienne fale Eurobarometru (EB) z lat 2001–2017, w tym 3 jesienne rundy tego programu zrealizowane w latach 2001–2003 w państwach kandydujących oraz potencjalnych kandydatach do Unii Europejskiej (projekt CCEB), (2) cztery edycje European Quality of Life Survey (EQLS) z 2003, 2007, 2011 oraz 2016 roku, (3) osiem rund projektu European Social Survey (ESS) prowadzonego od 2002 roku w cyklach dwuletnich, (4) cztery odsłony European Values Study (EVS) z 1981, 1990, 1999 oraz 2008 roku, a także (5) trzydzieści jeden edycji International Social Survey Programme (ISSP) z okresu 1985–2015. Każda z krajowych prób badawczych zrealizowanych w ramach tych projektów posiadała w założeniu charakter reprezentatywny dla populacji dorosłych obywateli poszczególnych państw europejskich. Metodologiczna inwentaryzacja objęła w sumie 64 różne edycje wskazanych projektów oraz 1537 różnych sondaży (jednostką analizy w prezentowanych zestawieniach jest *projekt*edycja*kraj*), przy czym zakres archiwizacji ograniczony został wyłącznie do sondaży pochodzących z krajów europejskich, nawet jeśli projekt badawczy przekraczał granice Europy.

TABELA 1. Zestawienie międzykrajowych projektów badawczych objętych inwentaryzacją metodologiczną

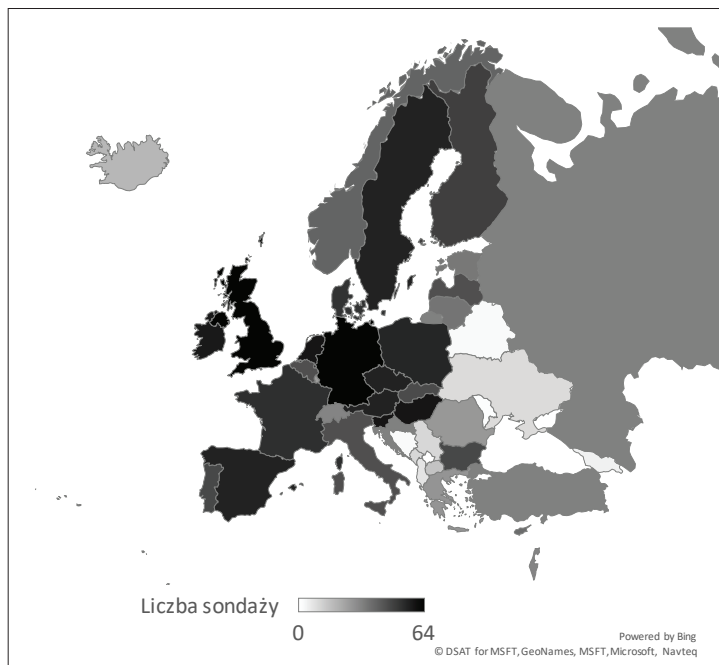
Symbol projektu	Nazwa projektu	Zakres czasowy	Liczba edycji projektu	Liczba krajowych sondaży
CCEB & EB	Eurobarometer ^①	2001–2017	17	523
EQLS	European Quality of Life Survey	2003–2016	4	125
ESS	European Social Survey	2002–2016	8	199
EVS	European Values Study	1981–2008	4	212
ISSP	International Social Survey Programme	1985–2015	31	578
Razem			64	1537

Źródło: opracowanie własne.

Uwaga: ^① Jesienna fala projektów Standard Eurobarometer oraz Candidate Countries Eurobarometer.

² W zapytaniu do bazy WoS podano nazwę projektu, uzyskując informacje o łącznej liczbie publikacji wynoszącej 1971 pozycji, w tym: 604 dla EB, 51 dla EQLS, 930 dla ESS, 171 dla EVS oraz 215 dla ISSP [dostęp do bazy z dnia 21.07.2018].

RYSUNEK 1. Pokrycie geograficzne państw europejskich w analizowanych projektach międzykrajowych

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 1 przedstawia rozkład częstości udziału krajów europejskich we wszystkich 64 edycjach analizowanych projektów (dokładne zestawienia zawiera tabela A1 zamieszczona w aneksie artykułu). Przyglądając się tym danym, można zauważyć znacznie częstszy udział państw Europy Zachodniej (włączając w to kraje południa: Hiszpanię, Portugalię oraz Włochy), a także państw Europy Północnej oraz Europy Środkowej, niż krajów Europy Wschodniej oraz Południowo-Wschodniej. Nawet jeśli z prezentowanych wyliczeń wyliczy się projekty EB oraz CCEB (specyficzne z uwagi na zasięg terytorialny ograniczony praktycznie do obszaru Unii Europejskiej), to Niemcy oraz Wielka Brytania obecne były we wszystkich – bez wyjątku – edycjach EQLS, ESS, EVS oraz ISSP, a pozostałe kraje Europy Zachodniej, Północnej i Środkowej w zdecydowanej większości z nich. Z kolei reprezentacja krajów Europy Wschodniej oraz Południowo-Wschodniej była już znacznie uboższa. Dla przykładu, Mołdawia wzięła udział tylko w jednej edycji EVS, a Białoruś w dwóch rundach EVS, Bośnia i Hercegowina partycypowały w jednej edycji EVS oraz jednej edycji

ISSP, natomiast Gruzja w jednej rundzie EVS oraz trzech ISSP. Cztery kraje europejskie – Andora, Liechtenstein, Monako oraz San Marino – nie brały w ogóle udziału w analizowanych projektach.

PROCES METODOLOGICZNEJ ARCHIWIZACJI KRAJOWYCH SONDAŻY

Dokumentacja metodologiczna projektów porównawczych przyjmowała różne formy, od prostych sprawozdań zawierających ogólne informacje o realizacji badań (w EB i CCEB) do niezwykle rozbudowanych opracowań ze szczegółowymi raportami opisującymi procedury i schematy losowania oraz terenową realizację każdej z krajowych prób badawczych (w projektach ESS oraz EQLS, a także w późniejszych falach EVS oraz ISSP). Dokumentacja każdego z projektów (wraz z bazami danych wynikowych) udostępniana jest po wcześniejszej rejestracji w systemach baz danych. W przypadku EB&CCEB, EVS oraz ISSP dane pobrać można za pośrednictwem GESIS Data Archive [<https://zacat.gesis.org/webview/index.jsp>], gestorem danych EQLS jest UK Data Archive [<https://beta.ukdataservice.ac.uk>], z kolei pełna dokumentacja oraz bazy wynikowe ESS dostępne są na dedykowanej projektowi stronie internetowej [<https://www.europeansocialsurvey.org>].

W ramach inwentaryzacji przeszukiwano dokumentację projektową pod kątem zawierania informacji o czterech aspektach realizacji krajowych sondaży, tj.: 1) procedurach doboru próby (w tym: sposobach definiowania badanych populacji, typach operatów losowania jednostek, procedurach selekcji wewnątrz-zespołowej respondentów docelowych w próbach adresowych), 2) schematach losowania jednostek, 3) procedurach terenowych (w tym: długości terenowej fazy badań, zastosowanej technice badawczej, substytucji jednostek niedostępnych innymi osobami, stosowania listów zapowiednich, gratyfikacji za udział w badaniu, konwersji odmów, a także procedur kontrolnych) oraz 4) wskaźnikach terenowej realizacji próby.

Zakres inwentaryzacji praktyk sondażowych w projektach międzykrajowych

Sposoby definiowania badanych populacji

Kryterium ekwiwalentności sondaży międzykrajowych przekłada się na konieczność zdefiniowania populacji w sposób umożliwiający porównywanie wyników. Innymi słowy, jeżeli badania mają mieć rzeczywiście charakter porównawczy,

to (w zbiorze krajów biorących udział w określonej rundzie danego projektu) definicja uniwersum powinna być jednakowa. Oczywiście z samego faktu prowadzenia badań w różnych krajach wynika, iż ma się do czynienia z wieloma populacjami, chodzi jednak o to, by krajowe populacje definiowane były w ten sam sposób z uwagi na podstawowe cechy jednostek, takie jak np.: wiek, zamieszkiwanie w prywatnych gospodarstwach domowych, zamieszkiwanie na terenie kraju itp. Warto zaznaczyć, że w notach metodologicznych większości projektów międzykrajowych populacja określana jest w sposób deskryptywny, tj. poprzez podanie wspólnych cech posiadanych przez jednostki tworzące populację [por. Lissowski, Haman, Jasiński 2008: 23]. W praktyce wprowadza się jednak często pojęcie populacji docelowej, która oznacza zbiór osób w rzeczywistości (a nie tylko w założeniach) objętych wnioskowaniem indukcyjnym prowadzonym w oparciu o pomiar próby [por. Kish 1979: 14–15; Groves 1989: 82–83; Cox 2008: 875–876]. Poza zakres populacji wyłącza się bowiem niektóre kategorie jednostek, np. takie, z którymi kontakt byłby niemożliwy lub niezwykle utrudniony. W konsekwencji, nawet jeśli definicje populacji generalnej w krajowych sondażach będą jednakowe, kraje różnić może sposób określania populacji docelowych. W ramach archiwizacji krajowych sondaży zwrócono uwagę na dwie zasadnicze kwestie. Po pierwsze, czy w dokumentach metodologicznych zaprezentowana jest definicja populacji (generalnej oraz docelowej). Po drugie, czy w obrębie danego projektu populacja docelowa definiowana jest we wszystkich krajach w jednakowy sposób. To ostatnie sprowadzało się do kodowania dolnego oraz górnego limitu wieku osób objętych badaniem.

Rodzaje operatów doboru prób badawczych

Ważną cechą różnicującą krajowe sondaże pozostaje rodzaj wykorzystanego operatu doboru próby. Do najbardziej popularnych typów operatów zaliczyć należy przede wszystkim: rejestry imienne (jednostkowe), operaty zawierające wykazy budynków mieszkalnych oraz operaty zawierające wykazy gospodarstw domowych, choć badacz spotyka się również z sytuacją, w której nie istnieją wiarygodne wykazy jednostek, budynków lub mieszkań [Stoop i in. 2010]. Co oczywiste, dobór próby jest przy tym najbardziej utrudniony w przypadku braku jakiegokolwiek wiarygodnego operatu losowania [Lynn i in. 2007: 110], co wiąże się z koniecznością doboru tzw. prób przestrzennych [Marker, Stevens 2009: 490; Hall 2008]. Warto przy tym zaznaczyć, że osobną kategorię operatów stanowią wykazy numerów telefonii stacjonarnej oraz mobilnej, choć mają one zastosowanie wyłącznie w sondażach prowadzonych techniką wywiadów telefonicznych. W ramach przeprowadzonej archiwizacji każdemu

krajowemu sondażowi przypisywano kod zgodnie z przynależnością do jednej z trzech kategorii, wyróżnionych z uwagi na typ operatu: [1] imienny, [2] adresowy (wykaz budynków lub gospodarstw domowych), oraz [3] wykaz abonentów telefonicznych. Jako osobną kategorię kodowano próby: [4] przestrzenne (brak operatu) oraz [5] nieprobabilistyczne (kwotowe). Co więcej, jeżeli w dokumentacji projektowej brakowało informacji o typie wykorzystanego operatu, to fakt ten traktowano jako brak danych.

Schematy losowania jednostek

Jednym z najczęściej wykorzystywanych schematów doboru jednostek pozostaje rozwarstwienie populacji, które polega na niezależnym doborze osób (lub budynków mieszkalnych/gospodarstw domowych) z rozłącznych warstw populacji docelowej [Kalsbeek 2008: 849–850; Lissowski, Haman, Jasiński 2008: 532]. W celu optymalizacji pracy ankierów oraz obniżenia kosztów realizacji badań stosuje się również schemat losowania zespołowego, który polega na niezależnym doborze wiązek respondentów (zamiast losowania pojedynczych osób) [Weisberg 2005: 242]. Warto jednak mieć na względzie, iż w praktyce schematy doboru próby przyjmują postać niezwykle złożonych oraz wielostopniowych procedur, co w konsekwencji prowadzi do tego, iż kodowanie takich schematów musi zostać ograniczone do pewnych typologicznych wzorców. W prezentowanym projekcie kodowaniu podlegał fakt zastosowania (1) schematu losowania warstwowego oraz (2) schematu losowania wiązek respondentów. Archiwizacja schematów doboru próby prowadzona była wyłącznie dla tych krajowych sondaży, w których próby miały charakter probabilistyczny. Ponadto, ponieważ konsekwencją doboru próby zgodnie ze schematem innym niż losowanie proste (lub warstwowe losowanie proste) jest zróżnicowanie szans selekcji jednostek do próby badawczej, w ramach archiwizacji krajowych sondaży weryfikowano również, czy owe nierówne szanse selekcji znalazły odzwierciedlenie w postaci odpowiednich wag zdefiniowanych w zbiorach wyników.

Typy prób badawczych

Nawet prosty przegląd dokumentacji projektów międzykrajowych ukazuje znacznie większe zróżnicowanie typów prób badawczych, niż ma to miejsce w przypadku rodzajów operatu. Pozostaje to konsekwencją faktu, iż typ próby badawczej jest pochodną zarówno operatu losowania, jak i przyjętego schematu doboru jednostek. W prezentowanych analizach każdy z krajowych surveyów przypisany został do jednej z sześciu kategorii pozwalającej na wyróżnienie prób [1] kwotowych typu nieprobabilistycznego oraz prób probabilistycznych, przy-

mujących jedną z pięciu postaci: [2] imiennej prostej (lub warstwowej) próby losowej, [3] wielostopniowej próby imiennej, [4] wielostopniowej próby adresowej budynków lub gospodarstw domowych (w sytuacji dysponowania operatem pozwalającym na dobór konkretnego budynku lub mieszkania), [5] wielostopniowej próby adresowej z elementami *random route* (wykorzystywanej w próbach przestrzennych do ustalenia adresu konkretnego gospodarstwa domowego) oraz [6] wielostopniowej próby adresowej bez sprecyzowania etapów losowania [por. Kohler 2007]. Co oczywiste, dokumentacja metodologiczna projektów mogła zawierać informacje ogólne niepozwalające na określenie typu próby, mogła też nie zawierać w ogóle żadnej informacji w tym zakresie. Obie te sytuacje kodowano jako braki danych obniżające jakość dokumentacji projektowej.

Procedury selekcji respondentów docelowych w adresowych próbach osób

Z koniecznością losowania wewnątrzspołowego badacze spotykają się w sytuacji realizacji sondaży opartych na adresowych próbach osób [por. Sawiński 2005: 88–93], tj. wtedy, gdy operat doboru próby nie istnieje w ogóle lub pozwala jedynie na wylosowanie budynku mieszkalnego i/lub gospodarstwa domowego. W literaturze metodologicznej poświęconej badaniom sondażowym odnaleźć można przykłady przynajmniej kilkunastu procedur stosowanych w procesie selekcji respondentów docelowych [Gaziano 2005]. Niektóre z nich spełniają definicyjne założenia losowania probabilistycznego, inne natomiast przyjmują charakter quasi-losowy lub nielosowy. Warto przypomnieć, że najbardziej znaną procedurą losowania probabilistycznego jest doskonale znana siatka Kisha [Kish 1949], choć pojawiają się w literaturze również inne mniej znane jej alternatywy, np. procedura uporządkowania według wieku (oryg. *Age-order* lub *Age-only*) czy też procedura pełnej enumeracji jednostek (oryg. *Full-enumeration*) [Denk, Hall 2000]. Do najczęściej wykorzystywanych procedur losowania quasi-probabilistycznego zaliczyć należy techniki oparte na danych urodzin potencjalnych respondentów, w tym procedury doboru osób obchodzących urodziny jako ostatnie, następne lub najbliższe dacie nawiązania kontaktu [O'Rourke, Blair 1983; Salmon, Nichols 1983]. Liczny zbiór stanowią także techniki doboru nieprobabilistycznego, w tym procedura Troidahla oraz Cartera [1964] wraz z jej wieloma modyfikacjami wypracowanymi przez Paisley'a oraz Parkera [1965], Bryant [1975], Grovesa oraz Kahna [1979], Czaja, Blaira oraz Sebestik [1982], Hagana i Collier [1983], Keetera oraz Fishera [1997], czy też Le, Bricka, Diopa oraz Alemadiego [2013].

W ramach archiwizacji krajowych sondaży typ procedury selekcji kodowano według następującego schematu: [1] losowa: siatka Kisha, [2] losowa: wszystkie poza siatką Kisha, [3] quasi-losowa: ostatnie urodziny, [4] quasi-losowa: następne

urodziny, [5] quasi-losowa: najbliższe urodziny, [6] quasi-losowa: urodziny bez dokładnej specyfikacji, [7] nielosowa: dowolna. Co więcej, jeżeli w dokumentacji podano informację o zastosowaniu losowania wewnątrzspółowego bez dokładnej specyfikacji, o jaką procedurę chodzi, lub z dokumentacji wynikało, iż procedura selekcji wewnątrzspółowej powinna być stosowana, ale nie było jakiegokolwiek wzmianki o tym fakcie, to sytuacje takie traktowano jako braki danych.

Procedury terenowej realizacji prób sondażowych

Zakres archiwizacji procedur terenowych ograniczony został do kodowania: 1) czasu przeznaczonego na terenową fazę badań (liczba dni liczona na podstawie daty rozpoczęcia oraz zakończenia prac terenowych), 2) zastosowanej techniki badawczej (w tym: wywiadów osobistych z kwestionariuszem papierowym (PAPI), wywiadów osobistych wspomaganym komputerowo (CAPI), wywiadów osobistych bez specyfikacji narzędzia (F2F), wywiadów telefonicznych (CATI), ankiet webowych lub ankiet rozsyłanych drogą elektroniczną (CAWI), ankiet pocztowych, ankiet roznoszonych przez ankiera do samodzielnego wypełnienia), 3) stosowania substytucji jednostek niedostępnych respondentami zastępczymi, 4) występowania gratyfikacji za udział w badaniu, 5) stosowania listów zapowiednich informujących o celu badania oraz przewidywanym kontakcie ze strony ankiera, 6) stosowania procedur konwersji odmów, a także 7) stosowania procedur kontrolnych weryfikujących poprawność realizacji badań oraz pracę ankierów. Warto zauważyć, że wszystkie te działania pozostają pod kontrolą badacza [de Heer 1999: 136–139], a ich występowanie lub brak może mieć przełożenie na jakość badania oraz wskaźniki realizacji próby. Wystarczy przy tym wskazać przykłady opracowań metodologicznych, w których podkreśla się efekt techniki (*mode effect*) [Krzewińska, Grzeszkiewicz-Radulska 2013; Bethlehem, Cobben, Schouten 2011: 107–112] czy też dodatnią korelację pomiędzy długością terenowej fazy badania oraz poziomem realizacji próby [Sztabiński, Sztabiński, Przybysz 2009], a także pozytywny wpływ, jaki – na jakość pomiaru – ma stosowanie: listów zapowiednich [von der Lippe i in. 2011; Biemer, Lyberg 2003], gratyfikacji [Grauenhorst, Blohm, Koch 2016], konwersji odmów [Stoop i in. 2010: 171–176], procedur kontrolnych [Kohler 2007], oraz negatywny wpływ, jaki wywierają substytucje respondentów niedostępnych [Elliot 1993].

Wskaźniki terenowej realizacji próby

Raportowanie o efektach terenowej realizacji prób sondażowych sprowadza się w praktyce do ustalenia liczby respondentów (tj. zrealizowanych wywiadów) oraz liczby jednostek niedostępnych (tj. osób, z którymi nie udało się przeprowadzić

wywiadów), a także do wyznaczenia wartości kilku standardowych mierników realizacji próby, tj. ogólnego wskaźnika poziomu jej realizacji (*response rate*), wskaźnika kooperacji (*cooperation rate*), wskaźnika odmów udziału w badaniu (*refusal rate*) oraz wskaźnika kontaktów (*contact rate*). Nie jest to jednak sprawa prosta nawet w badaniach prowadzonych w jednym kraju. Po pierwsze, wymaga ustalenia tego, czy w każdym krajowym sondażu osoby wylosowane do próby przynależą (lub przynajmniej przypuszcza się, że mogą przynależeć) do badanych populacji. Po drugie, wymaga również ustalenia powodów niedostępności jednostek (odmowa udziału w badaniu, brak możliwości nawiązania kontaktu lub inne powody uniemożliwiające realizację wywiadów). Po trzecie wreszcie, jeżeli wskaźniki realizacji próby mają mieć jakąś wartość informacyjną dla międzykrajowych porównań, to sposoby wyznaczania ich wielkości powinny być wystandaryzowane. Warto przy tym zauważyć, iż na potrzebę wprowadzenia jednakowych norm definiowania wskaźników realizacji próby wskazywano w literaturze wielokrotnie [Grzeszkiewicz-Radulska 2009: 25–36; Kasprzyk i in. 2003: 353; Smith 2002: 27–40]. W ramach przedstawionej w tym artykule archiwizacji projektów międzykrajowych jednostki próby klasyfikowano zgodnie ze standardami wypracowanymi przez American Association for Public Opinion Research [por. AAPOR 2016]. Sprowadzało się to, w każdym sondażu, do ustalenia: [1] liczby respondentów, tj. wywiadów zrealizowanych w całości lub w części, [2] liczby osób, z którymi nie udało się nawiązać kontaktu, [3] liczby osób odmawiających udziału w badaniu, [4] liczby osób niedostępnych z innych powodów, [5] liczby osób o nieustalonym statusie przynależności do populacji oraz [6] liczby osób, które do populacji nie należą. Wielkości te wykorzystano następnie do obliczenia wskaźników realizacji próby (RR2, CON1, REF1, COOP2), stosując standardy AAPOR [2016], tak by możliwe były porównania poszczególnych sondaży. Dodatkowo notowano wartość wskaźnika realizacji próby podaną oryginalnie w dokumentacji projektowej, weryfikując tym samym, czy wskaźnik ten wyznaczono zgodnie z obowiązującym w metodologii światowej standardem AAPOR.

Ocena jakości dokumentacji metodologicznej

Zanim przedstawione zostaną międzyprojektowe różnicowania praktyk sondażowych, warto przyrzeć się temu, na ile kompletna była zawartość dokumentacji projektowej. Tabela A2 zamieszczona w aneksie zawiera wykaz czterech wskaźników opisujących jakość oraz kompletność dokumentacji w zakresie: 1) procedur losowania, 2) schematów doboru próby, 3) procedur terenowych oraz

4) raportowania o realizacji próby. Wskaźniki wyznaczone zostały niezależnie dla każdego krajowego sondażu (*projekt*edycja*kraj*), jako średnia arytmetyczna z kodów przypisanych określonej typowi informacji (wskaźniki przyjmują wartości z przedziału [0;1]) [por. Kołczyńska 2014].

TABELA 2. Porównanie jakości dokumentacji metodologicznej projektów międzykrajowych⁽ⁱ⁾

Symbol projektu	Liczba krajowych sondaży	Wskaźniki jakości dokumentacji metodologicznej:			
		Procedury losowania	Schematy doboru próby	Procedury terenowe	Realizacja próby
CCEB ⁽ⁱⁱ⁾ (2001–2003)	39	0,750 (0)	0,800 (0)	0,333 (0)	0,000 (0)
EB ⁽ⁱⁱ⁾ (2001–2003)	45	0,750 (0)	0,800 (0)	0,333 (0)	0,000 (0)
EB ⁽ⁱⁱ⁾ (2004–2017)	439	1,000 (0)	0,800 (0)	0,333 (0)	0,000 (0)
EQLS	125	0,938 (0,11)	0,800 (0)	0,796 (0,07)	0,860 (0,23)
ESS	199	0,999 (0,02)	0,924 (0,12)	0,995 (0,03)	1,000 (0)
EVS	112	0,848 (0,21)	0,336 (0,29)	0,557 (0,36)	0,586 (0,46)
ISSP	578	0,841 (0,31)	0,303 (0,20)	0,710 (0,33)	0,566 (0,36)

Źródło: opracowanie własne.

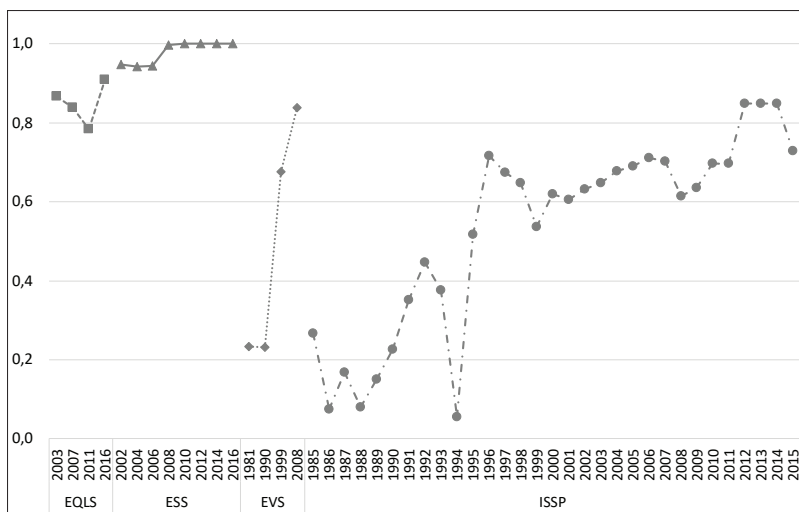
Uwagi: ⁽ⁱ⁾ Średnia wartość krajowych wskaźników (*projekt*edycja*kraj*) wraz z odchyleniem standardowym.

⁽ⁱⁱ⁾ Dla CCEB oraz EB dostępna jest wyłącznie ogólna dokumentacja projektowa (*projekt*edycja*) bez podania szczegółowych informacji o metodologii pomiaru w każdym kraju (*projekt*edycja*kraj*).

Przyglądając się różnicom w jakości dokumentacji krajowych sondaży, można zauważyć, iż EB oraz CCEB stanowią najslabiej opisane metodologicznie programy badawcze. Co więcej, dokumentacja obu projektów dostępna jest wyłącznie dla całych edycji (*projekt*edycja*), nie zaś dla poszczególnych krajowych prób badawczych (*projekt*edycja*kraj*). Tłumaczy to brak zróżnicowania jakości dokumentowania pojedynczych krajowych sondaży w ramach kolejnych edycji tych projektów. Najlepiej udokumentowanym badaniem – niezależnie od edycji – pozostaje przy tym ESS, cechujący się wysoką spójnością raportowania o metodologii krajowych sondaży (w każdym wymiarze oceny uzyskano najniższe wartości odchylenia standardowego), oraz projekt EQLS, dla którego zróżnicowanie

wanie zawartości krajowych dokumentacji okazało się jednak znacznie większe. Jakość dokumentacji sondaży w ramach EVS oraz ISSP była już znacznie niższa oraz dużo bardziej zróżnicowana (por. dane zawarte na rysunku 2).

RYSUNEK 2. Zróżnicowanie wskaźników jakości dokumentacji metodologicznej w kolejnych edycjach projektów międzykrajowych

Źródło: opracowanie własne.

Z zestawień zaprezentowanych na rysunku 2 wyłączono ocenę dokumentacji projektów EB oraz CCEB (w obu przypadkach nie występowała żadna zmienność w czasie). Dane wzdłuż czasowe wskazują ponownie na znacząco wyższe standardy dokumentowania krajowych sondaży w ESS w porównaniu z dokumentowaniem innych projektów międzykrajowych. Wystarczy zauważyć, że dla stosunkowo najslabiej opisanej drugiej rundy ESS z 2004 roku wartość wskaźnika okazała się i tak znacząco wyższa niż najlepiej opisana runda którejkolwiek z pozostałych projektów (tj. EQLS z 2016 roku). Warto zwrócić również uwagę na znaczący wzrost jakości dokumentowania krajowych praktyk sondażowych w kolejnych edycjach analizowanych projektów. Jest to szczególnie widoczne w przypadku EVS oraz ISSP. Oba programy charakteryzuje bardzo niska jakość dokumentacji krajowych sondaży w początkowych edycjach oraz znacząco wyższa jakość dokumentowania edycji późniejszych.

ZRÓŻNICOWANIE PRAKTYK SONDAŻOWYCH

Procedury doboru próby oraz schematy losowania jednostek

Formalne definicje badanych populacji odnaleźć można w dokumentacji wszystkich rozpatrywanych projektów międzykrajowych. Są one następujące: (1) zarówno w EB, jak i CCEB na populację składa się zbiorowość wszystkich obywateli państw członkowskich lub kandydujących do UE w wieku 15 lat i więcej [por. European Commission 2017; European Commission 2004]; (2) w projekcie EQLS populacja obejmuje wszystkie osoby w wieku co najmniej 18 lat [por. EQLS 2014]; (3) w ESS w skład populacji wchodzi wszystkie osoby w wieku 15 lat i więcej zamieszkujące w prywatnych gospodarstwach domowych, niezależnie od ich narodowości, obywatelstwa lub statusu prawnego [por. ESS 2017]; (4) w EVS definicja jest praktycznie taka sama jak w ESS, jedyną różnicą dotyczy dolnej granicy wieku ustalonej na poziomie 18 lat [por. EVS 2015]; (5) w ISSP w skład populacji wchodzi wszystkie osoby w wieku 18 lat i więcej [por. ISSP 2017]. Cechą wspólną wszystkich projektów jest deskryptywny sposób określania badanych populacji poprzez wskazywanie cech jednostek należących do zbiorowości generalnej. Warto podkreślić jest również fakt, iż w obrębie każdego z projektów badana populacja definiowana była taka samo we wszystkich krajowych sondażach oraz pozostawała niezmienna w czasie.

TABELA 3. Podstawowe charakterystyki jednostek wchodzących w skład zbiorowości generalnych oraz populacji docelowych w wybranych projektach międzykrajowych⁽ⁱ⁾

Symbol projektu	Brak danych ⁽ⁱ⁾	Zbiorowość generalna	Populacja docelowa (zakres wieku)	
			Dolna granica	Górna granica
CCEB	0 / 39	15+	15 lat [39 sondaży] ⁽ⁱⁱ⁾	b.o. ⁽ⁱⁱⁱ⁾ [39]
EB	0 / 484	15+	15 lat [484]	b.o. [484]
EQLS	0 / 125	18+	18 lat [125]	b.o. [125]
ESS	0 / 199	15+	15 lat [199]	b.o. [199]
EVS	2 / 112	18+	18 lat [110]	74 lata [1]; 75 lat [3]; 80 lat [3]; b.o. [103]
ISSP	72 / 578	18+	14 lat [3]; 15 lat [28]; 16 lat [45]; 17 lat [7]; 18 lat [415]; 19 lat [6]; 21 lat [2]	65 lat [3]; 69 lat [1]; 70 lat [4]; 74 lata [31]; 75 lat [7]; 76 lat [2]; 78 lat [2]; 79 lat [36]; 80 lat [7]; 85 lat [8]; 94 lata [1]; b.o. [403]

Źródło: opracowanie własne.

Uwagi: ⁽ⁱ⁾ Liczba krajowych sondaży, których dokumentacja nie zawierała informacji o zakresie populacji docelowej / ogólna liczba sondaży zrealizowanych w ramach projektu.

⁽ⁱⁱ⁾ W nawiasie kwadratowym podano liczbę krajowych sondaży.

⁽ⁱⁱⁱ⁾ Symbol b.o. oznacza, że nie wprowadzono górnego ograniczenia wieku.

Czynnikiem różnicującym krajowe badania (w ramach projektów) okazał się sposób określania populacji docelowych, czyli takich zbiorowości, które nie tylko w założeniach, ale i w praktyce objęte zostały pomiarem. Dla przykładu, z krajowych populacji wyłączano często osoby bezdomne oraz przebywające w miejscach zbiorowego zakwaterowania (np. w szpitalach, więzieniach, wojsku, klasztorach itp.). W innych natomiast wyłączano takie kategorie osób, w przypadku których realizacja badań byłaby problematyczna, np. z uwagi na sytuację polityczną danego kraju lub trudności dotarcia do jednostek zamieszkujących słabo zaludnione tereny [por. Jabkowski 2015: 110–111]. Próba typologizacji wszystkich decyzji stojących za koniecznością wyłączenia poza zakres badanej populacji pewnych kategorii jednostek pozbawiona byłaby jednak większego sensu. W konsekwencji przeprowadzona archiwizacja krajowych sondaży sprowadzała się do sprawdzenia, czy pomiędzy poszczególnymi krajami/sondażami (zrealizowanymi w ramach tego samego projektu) istnieją jakieś różnice w ustalaniu górnej oraz dolnej granicy wieku osób wchodzących w skład populacji docelowych.

Przyglądając się danym zawartym w tabeli 3, można zauważyć, że we wszystkich krajowych próbach zrealizowanych w ramach EB & CCEB, EQLS oraz ESS przedziały wieku jednostek wchodzących w skład populacji docelowych były takie same (tj. w ramach projektów nie występowały żadne różnice pomiędzy krajowymi sondażami). Znaczące różnicowania zaobserwować można już jednak w EVS (w 7 sondażach na 103 wprowadzono górny limit wieku) oraz w ISSP (we wszystkich edycjach dało się zauważyć istotne międzysondażowe różnice zarówno w określeniu dolnej, jak i górnej granicy wieku osób należących do populacji docelowych). Należy pamiętać, że występowanie międzysondażowych różnic w sposobach definiowania populacji docelowych ogranicza możliwość porównywania wyników badań międzykrajowych i wiąże się z koniecznością uwzględnienia owych różnicowań w analizach danych.

TABELA 4. Wykorzystanie poszczególnych rodzajów operatów, typów prób oraz procedur selekcji wewnątrzspółowej respondentów docelowych w międzykrajowych projektach porównawczych

Aspekt porównań	CCEB	EB	EQLS	ESS	EVS	ISSP
Rodzaj operatu						
[1] imienny	–	–	17,0%	46,2%	17,3%	38,2%
[2] adresowy	–	–	27,7%	45,2%	26,0%	50,5%
[3] telefoniczny	–	–	–	–	–	0,4%
[4] brak operatu/próby przestrzenne	100%	100%	55,3%	8,6%	18,3%	8,9%
[5] próba nielosowa	–	–	–	–	38,4%	
Brak danych/liczba sondaży	0/39	0/484	31/125	0/199	8/112	81/578

TABELA 4 (cd.)

Aspekt porównań	CCEB	EB	EQLS	ESS	EVS	ISSP
Typ próby						
[1] nieprobabilistyczna: kwotowa	–	–	–	–	48,0%	2,4%
[2] imienna prosta próba losowa	–	–	4,0%	20,2%	6,9%	17,2%
[3] wielostopniowa imienna	–	–	4,0%	26,3%	10,8%	19,6%
[4] wielostopniowa adresowa	–	–	26,4%	44,9%	14,7%	55,0%
[5] wielostopniowa: <i>random route</i>	100%	100%	65,6%	8,6%	15,7%	2,9%
[6] wielostopniowa nieokreślona	–	–	–	–	3,9%	2,9%
Brak danych/liczba sondaży	0/39	0/484	0/125	1/199	6/112	102/578
Procedura selekcji wewnątrzspołowej						
[1] losowe: siatka Kisha	–	–	34,1%	35,5%	40,5%	47,3%
[2] losowe: inne	–	–	–	–	–	1,4%
[3] quasi–losowe: daty urodzin	–	100%	65,9%	64,5%	38,1%	44,9%
[4] nielosowe: dowolne	–	–	–	–	21,4%	6,4%
Brak danych/liczba sondaży	39/39	45/484	28/116	0/107	52/94	112/402

Źródło: opracowanie własne.

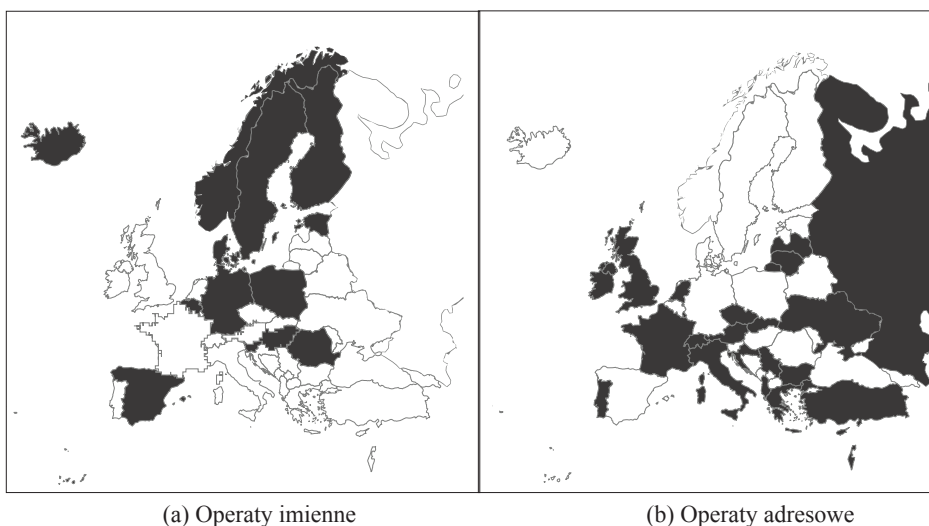
W tabeli 4 zawarto informacje o częstości wykorzystywania w poszczególnych projektach określonych rodzajów operatów, typów prób badawczych oraz procedur wewnątrzspołowej selekcji respondentów docelowych. Zestawienia uwidaczniają znaczące międzyprojektowe różnicowania w tym zakresie, co wynika w głównej mierze z odmiennych strategii przyjętych w poszczególnych programach. Dla przykładu, w EB oraz CCEB próby mają wyłącznie charakter przestrzeny; gospodarstwa domowe dobierane są zgodnie z zasadą *random route*, natomiast respondenci docelowi z wykorzystaniem dat urodzin. W przypadku EQLS stosuje się zarówno operaty imienne, jak i adresowe, jednak i tak dominują próby przestrzenne wykorzystujące *random route* (w poszukiwaniu gospodarstw domowych) oraz daty urodzin (w losowaniu respondentów docelowych). Specyfiką badań EVS jest znaczący udział prób nielosowych z kwotowym doбором jednostek. W projektach ESS oraz ISSP występują z kolei wyłącznie próby probabilistyczne, oparte w większości na operatach adresowych (wielostopniowe próby adresowe) lub imiennych (proste lub wielostopniowe próby imienne). Można wreszcie wskazać, że jeżeli zachodziła konieczność pośredniego doboru respondentów spośród członków gospodarstw domowych, to najczęściej posługiwano się siatką Kisha lub procedurą wykorzystującą daty urodzin.

Co oczywiste, zarówno typ próby badawczej, jak i konieczność zastosowania określonej procedury selekcji respondentów docelowych zależy w zasadzie od tego, jakim rodzajem operatu dysponują badacze w losowaniu jednostek populacji

do próby sondażowej. Operaty imienne pozwalają na bezpośredni dobór jednostek populacji do próby (bez konieczności losowania wewnątrzspołowego), podczas gdy operaty adresowe lub próby przestrzenne wiążą się z koniecznością implementacji którejś z procedur służących pośredniemu doborowi respondentów docelowych. Rysunek 3 przedstawia zestawienie krajów europejskich uwzględniające, który z dwóch głównych typów operatów (imienny lub adresowy) wykorzystywany był najczęściej w losowaniu prób badawczych. Z zestawień wyłączono dane dla EB oraz CCEB, z uwagi na brak informacji o zróżnicowaniu zastosowanych w poszczególnych krajach operatów doboru próby.

RYSUNEK 3. Kraje europejskie z uwagi na dominujący typ operatu wykorzystanego w doborze prób sondażowych

Źródło: opracowanie własne.

Przeglądając się przedstawionym zestawieniom, można zauważyć, że w niewielu krajach badacze mieli możliwość doboru próby na podstawie rejestrów zawierających imienne wykazy jednostek. Co więcej, nie oznacza to, że w krajach, w których operaty imienne istniały, próby sondażowe dobierane były zawsze z operatów imiennych. Korzystano z nich jednak najczęściej w krajach skandynawskich (Danii, Finlandii, Islandii, Norwegii, Szwecji), a także w Austrii, Belgii, Estonii, Hiszpanii, Polsce, Niemczech i na Węgrzech. Rejestry imienne, jeśli istniały, zasilane były najczęściej repozytoriami administracji publicznej; charakteryzowały się przy tym bardzo wysoką jakością oraz kompletnością danych, tzn. zawierały aktualne informacje o prawie wszystkich jednostkach należących do

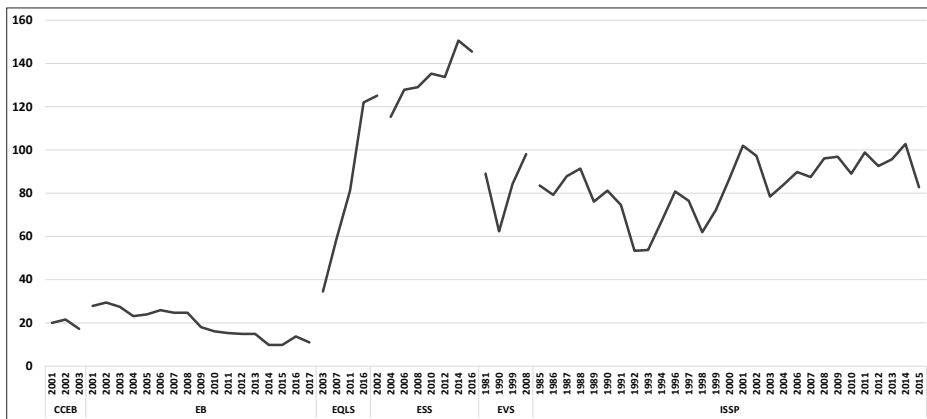
populacji docelowych. Z drugiej strony, operaty adresowe opierały się na rejestrach o bardzo zróżnicowanym charakterze, np.: (1) operaty budynków mieszkalnych na wykazie kodów pocztowych, natomiast (2) operaty gospodarstw domowych na wykazie abonentów telefonii stacjonarnej, komercyjnych bazach klientów usług komunalnych lub na jakichś urzędowych rejestrach gospodarstw domowych.

Porównując przydatność operatów imiennych oraz adresowych w losowaniu prób do badań porównawczych, należy jednak pamiętać, iż wskaźniki pokrycia populacji docelowych operatami adresowymi okazują się zazwyczaj znacząco niższe od tych, którymi cechują się rejestry imienne. Fakt ten stanowi potencjalne źródło problemów obniżających jakość projektów porównawczych oraz możliwość prowadzenia międzykrajowych zestawień wyników. Badacze nie mają bowiem wielkiego pola manewru i korzystają z dostępnych im operatów, które z kolei – z uwagi na swoje zróżnicowanie – prowadzić mogą (w różnych krajach) do zupełnie odmiennych błędów pokrycia.

Procedury terenowe oraz wskaźniki realizacji próby

Ostatnia część analiz zaprezentowanych w tym artykule dotyczy charakterystyki różnic w zakresie wykorzystania procedur terenowych oraz efektów realizacji prób badawczych. Inwentaryzacja dokumentacji miała na celu ustalenie: 1) średniego czasu przeznaczonego na terenową fazę badań, 2) typu procedur badawczych stosowanych w terenie oraz 3) osiąganych wskaźników realizacji próby (zgodnie ze standardami pozwalającymi na międzysondażowe porównywanie danych).

RYSUNEK 4. Średni czas terenowej fazy badań [w dniach] w kolejnych edycjach projektów międzykrajowych

Źródło: opracowanie własne.

Zestawienia przedstawione na rysunku 4 wskazują na znaczące międzyprojektowe zróżnicowanie czasu (średnia liczba dni) przeznaczonego na zbieranie danych. Wartości ustalone na podstawie informacji o dacie rozpoczęcia oraz zakończenia terenowej fazy badań uwidaczniają, iż zarówno EB, jak i CCEB charakteryzuje zdecydowanie najkrótszy okres przeznaczony na zbieranie danych. W żadnej z analizowanych edycji obu programów średni czas nie przekraczał 4 tygodni, przy czym w edycjach realizowanych po 2009 roku spadł do około 2 tygodni (tyle czasu upływało od momentu rozpoczęcia prac w terenie do uzyskania ostatniego wywiadu). Okres ten jest niezwykle krótki, zważywszy na to, że badania EB i CCEB prowadzone są techniką standaryzowanego wywiadu bezpośredniego na próbie przekraczającej 1000 respondentów (wymagają zatem dotarcia przez ankierów do znacznej liczby osób, nakłonienia ich do udziału w badaniu oraz uzyskania wywiadów). W przypadku obu projektów nie sposób zweryfikować, na ile ten krótki czas przekłada się na osiągnięte efekty, zwłaszcza w zakresie wskaźników terenowej realizacji próby, gdyż dokumentacja EB&CCEB nie zawiera potrzebnych ku temu informacji.

Czas trwania terenowej fazy badań w pozostałych projektach odbiega już w znaczący sposób od standardów EB&CCEB. Jest to szczególnie widoczne w dwóch ostatnich rundach EQLS oraz wszystkich rundach ESS (średnio terenowa faza badań trwała od 16 do 20 tygodni), ale również w EVS oraz ISSP (badania terenowe trwały znacznie krócej niż w EQLS oraz ESS, dłużej jednak niż w EB i CCEB, zamykając się średnio w przedziale od 4 do 12 tygodni). Czas trwania terenowej fazy badań nie pozostaje oczywiście bez wpływu na realizację próby badawczej. Wystarczy zauważyć, że wydłużenie okresu przewidzianego na zbieranie danych jest jedną z prostszych technik pozwalających na zwiększenie odsetka realizacji próby [Stoop i in. 2010: 142–203; Brick, Montaquila 2009: 166–167], służących zwłaszcza ograniczaniu frakcji jednostek niedostępnych, z którymi nie udało się nawiązać kontaktu [Jabkowski 2011: 27–58], choć warto równocześnie pamiętać, iż działania takie mogą mieć negatywny wpływ na trafność oraz rzetelność pomiaru [Domański 2006: 43–46]. Wydłużenie okresu przeznaczonego na realizację badań w terenie ma przede wszystkim przełożenie na możliwość zastosowania szerokiego wachlarza procedur zwiększających szansę na realizację badań z osobami wylosowanymi do próby.

Szczegółowe dane o zróżnicowaniu procedur terenowych zawiera tabela 5. Odnaleźć można w niej informacje pozwalające wyjaśnić fenomen krótkiego czasu trwania terenowej fazy projektów EB oraz CCEB. Otóż w obu projektach, we wszystkich krajowych sondażach, dopuszcza się stosowanie substytucji [por. Kohler 2007], czyli umożliwia się ankierom podmianę osób niedostęp-

nych na jakieś inne, spełniające określone kryteria płci oraz wieku. Oznacza to, że ankieterzy nie muszą podejmować wielokrotnych prób dotarcia i nawiązania kontaktu z konkretnymi osobami wylosowanymi do próby (i tylko z tymi), ale po nieudanej realizacji jakiegoś wywiadu pozwala się im dobrać respondenta zastępczego. Działania takie nie poprawiają w żadnym względzie jakości próby [por. Jabkowski 2007], skracają jednak czas potrzebny na realizację wywiadów. W przypadku EQLS oraz ESS substytucje jednostek niedostępnych traktowane były jako fałszerstwo wywiadu, a ich stosowanie zakazano we wszystkich krajowych sondażach; substytucje dopuszczane były jednak w części krajowych sondaży realizowanych w ramach EVS oraz ISSP.

TABELA 5. Zróżnicowanie procedur terenowych w międzykrajowych projektach porównawczych

Aspekt porównań	CCEB	EB	EQLS	ESS	EVS	ISSP
<u>Technika badawcza</u>						
[1] PAPI	–	–	40,8%	42,2%	85,6%	52,9%
[2] CAPI	–	–	59,2%	57,8%	12,6%	46,7%
[3] wywiady kwestionariuszowe F2F bez specyfikacji narzędzia	100%	100%	–	–	–	–
[4] CATI	–	–	–	–	0,9%	4,4%
[5] CAWI	–	–	–	–	0,9%	4,3%
[6] ankieta pocztowa	–	–	–	–	0,9%	21,7%
[7] ankieta roznoszona do samodzielnego wypełnienia	–	–	–	–	–	18,0%
Brak danych/liczba sondaży	0/39	0/484	0/126	0/199	1/112	38/540
<u>Substytucje jednostek niedostępnych</u>						
[1] Dopuszczono w trakcie badań	100%	100%	0%	0%	17,9%	15,4%
Brak danych/ iczba sondaży	0/39	0/484	0/125	0/199	42/112	123/578
<u>Listy zapowiednie</u>						
[1] Stosowano	–	–	100%	83,4%	25,9%	26,3%
Brak danych/liczba sondaży	39/39	484/484	0/125	0/199	71/112	255/578
<u>Gratyfikacje respondentów za udział w badaniu</u>						
[1] Stosowano	–	–	12,8%	63,8%	17,0%	13,5%
Brak danych/liczba sondaży	39/39	484/484	92/125	1/199	21/112	252/578
<u>Procedury konwersji odmów</u>						
[1] Stosowano	–	–	51,2%	74,9%	20,5%	24,4%
Brak danych/liczba sondaży	39/39	484/484	33/125	4/199	71/112	192/578

Aspekt porównań	CCEB	EB	EQLS	ESS	EVS	ISSP
<u>Procedury kontroli pracy ankierów</u>						
[1] Stosowano	–	–	77,6%	96,5%	55,4%	58,0%
Brak danych/liczba sondaży	39/39	484/484	28/125	1/199	42/112	147/578

Źródło: opracowanie własne.

Analizując pozostałe dane przedstawione w tabeli, można wskazać, iż dominującą techniką badawczą stosowaną we wszystkich projektach międzykrajowych były standaryzowane wywiady kwestionariuszowe. Dokumentacja EB oraz CCEB nie pozwala przy tym na stwierdzenie, czy pomiar prowadzono z wykorzystaniem techniki PAPI, czy też CAPI. Dane dla pozostałych projektów ukazują jednak, że dominowała technika wywiadów kwestionariuszowych wspomaganych komputerowo (CAPI). Dodatkowo w EVS w niewielkiej części krajowych sondaży stosowano wywiady telefoniczne, ankiety webowe oraz pocztowe. Specyfiką ISSP jest z kolei równoczesne stosowanie wielu technik. Warto jednak zauważyć, że w prawie wszystkich przypadkach wykorzystywano wywiady kwestionariuszowe PAPI lub CAPI, uzupełniane ankietą pocztową lub ankietą roznoszoną przez ankierów. Strategia realizacji ISSP była bowiem taka, by zasadnicza część badań opierała się na standaryzowanym wywiadzie kwestionariuszowym, wspomagany innymi technikami (niewymagającymi już obecności ankiera), np. w celu zebrania społeczno-demograficznych charakterystyk gospodarstw domowych.

Przyglądając się zróżnicowaniom pozostałych procedur terenowych, należy w pierwszej kolejności zauważyć, że listy zapowiednie informujące respondentów o tematyce projektu oraz spodziewanym terminie wizyty ankiera stosowane były we wszystkich krajowych sondażach zrealizowanych w EQLS oraz w większości sondaży prowadzonych w ESS, natomiast w EVS oraz ISSP nie były już tak powszechne. Respondentów nagradzano pieniężnie lub rzeczowo przede wszystkim w ESS, natomiast w pozostałych projektach znacznie rzadziej. Jeśli pod uwagę weźmie się stosowanie konwersji odmów, czyli procedur służących nakłanianiu osób odmawiających udziału w badaniu, by ostatecznie wzięły w nim udział, to wykorzystywano je w $\frac{3}{4}$ wszystkich sondaży prowadzonych w ramach ESS oraz w ponad połowie w EQLS, natomiast w EVS oraz ISSP konwersje odmów wykorzystywano już znacznie rzadziej (jedynie w 1 na 5 krajowych sondaży). Można wreszcie wskazać, że procedury kontroli pracy ankierów stosowane były w prawie wszystkich krajowych sondażach realizowanych w ESS, nieco rzadziej w EQLS, natomiast zdecydowanie najrzadziej (choć nadal w większości krajowych surveyów) w badaniach EVS oraz ISSP.

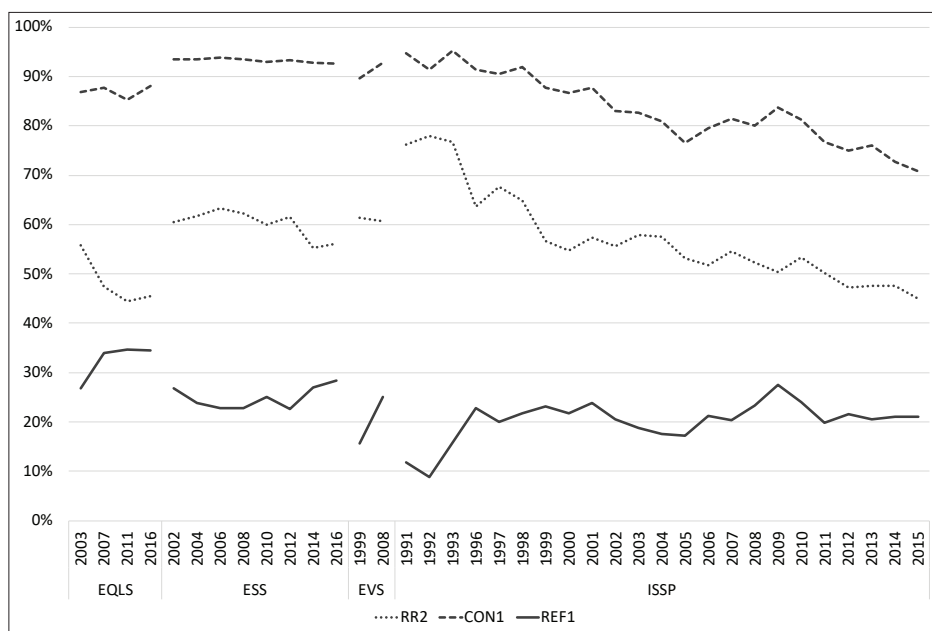
Wszystkie działania terenowe podejmowane przez badaczy mają oczywiście konkretne przełożenie na osiągane efekty, w tym na wskaźniki realizacji próby. Jak już wspomniano, porównywanie międzyprojektowych oraz międzysondażowych wartości takich wskaźników możliwe jest wyłącznie pod warunkiem zastosowania jednolitych standardów ustalania ich wielkości. Wymaga się zatem, by w dokumentacji krajowych prób badawczych zawarta była informacja o strukturze zrealizowanej próby, tj. (1) liczbie wywiadów (zrealizowanych w całości lub w części), (2) liczbie jednostek, o których wiadomo, iż przynależą do populacji, ale nie zrealizowano z nimi wywiadów z powodu: (a) braku kontaktu, (b) odmowy, (c) innej przyczyny, (3) liczbie jednostek o nieustalonym statusie przynależności do populacji docelowej, (4) liczbie jednostek, co do których ustalono, iż nie przynależą do badanej populacji. Dokładny opis przypadków pozwalających na zaklasyfikowanie każdej wylosowanej jednostki do którejś z tych klas, w zależności od wykorzystanej techniki badawczej, odnaleźć można we wspomnianych wcześniej dokumentach AAPOR [2016].

Rysunek 5 zawiera zestawienie wartości trzech wskaźników terenowej realizacji próby, tj. wskaźnika ogólnego (RR2), wskaźnika kontaktów (CON1) oraz wskaźnika odmów (REF1), uzyskanych w kolejnych edycjach porównywanych projektów międzykrajowych (dla każdej edycji podano średnie wartości w zbiorze krajowych sondaży). Należy również wskazać, że RR2 jest frakcją wylosowanych jednostek, z którymi udało się zrealizować wywiady w całości lub w części, w zbiorze wszystkich jednostek o ustalonym lub nieustalonym statusie przynależności do populacji; CON1 jest frakcją wszystkich jednostek, z którymi udało się nawiązać kontakt, w zbiorze osób o ustalonym statusie przynależności do populacji; natomiast REF1 podaje proporcję osób odmawiających udziału w badaniu, w zbiorze wszystkich osób, z którymi udało się nawiązać kontakt. Dane pozwalające na ustalenie wartości RR2, CON1, REF1 nie były dostępne w dokumentacji EB&CCEB, jak również w dokumentacji niektórych edycji EVS (z 1981 oraz 1990 roku) oraz ISSP (z lat 1985–1990 oraz 1994–1995).

Dane zaprezentowane na rysunku 5 potwierdzają również tezy sformułowane w wielu innych opracowaniach metodologicznych, w których podkreśla się coraz większe trudności, na jakie napotykały badacze w realizacji sondażowych prób badawczych [por. Grzeszkiewicz-Radulska 2009]. Istotnie, w kolejnych edycjach wszystkich analizowanych projektów zaobserwowano znaczący przyrost wskaźników odmów, a także istotny spadek wartości wskaźników kontaktów oraz wskaźników realizacji próby. Jest to w szczególności widoczne w projekcie ISSP. O ile jeszcze na początku lat 90. XX wieku ogólny wskaźnik terenowej realizacji próby wynosił około 80 pp., to w ostatniej zarchiwizowanej edycji z 2015 roku

zbliżył się już do 45 pp. Spadek ten spowodowany był przede wszystkim znaczącą redukcją wskaźników kontaktu, w mniejszym stopniu wynikał natomiast z przyrostu wartości wskaźników odmów. Porównując poszczególne edycje projektów realizowane w tych samych latach, można również stwierdzić, iż najwyższe wartości RR2 oraz CON1 osiągane były zazwyczaj w ESS, najniższe natomiast w EQLS oraz ISSP. Z kolei najwyższe wskaźniki odmów odnotowywano w EQLS, a najniższe w ISSP.

RYSUNEK 5. Wartości wskaźników terenowej realizacji próby RR2, CON1, REF1 w kolejnych edycjach projektów międzynarodowych

Źródło: opracowanie własne.

ZAKOŃCZENIE

Dokumentacja metodologiczna krajowych sondaży realizowanych w ramach pięciu wiodących projektów porównawczych dostarcza wielu informacji na temat zróżnicowania praktyk prowadzenia badań na reprezentatywnych populacjach obywateli państw europejskich. Longitudinalna perspektywa analizowanych sondaży umożliwia również uchwycenie zmian w częstotliwości wykorzystywania określonych procedur doboru oraz terenowej realizacji prób surveyowych, jak

również zobrazowanie zmian w zakresie jakości raportowania o działaniach podejmowanych w trakcie losowania oraz realizacji próby.

Przedstawiony materiał badawczy uwidacznia skalę problemów, z jakimi muszą się uporać badacze prowadzący projekty międzykrajowe. Pamiętać należy bowiem, iż podstawowym celem badań porównawczych jest dostarczenie danych pozwalających na uprawnione metodologicznie wnioskowanie o różnicach pomiędzy krajami, co oznacza konieczność zastosowania takich procedur sondażowych, które prowadzą do podobnych błędów zarówno o charakterze losowym, jak i systematycznym. Nie jest to sprawa prosta. Z jednej strony badacze ograniczeni są dostępnym budżetem, z drugiej natomiast nie zawsze dysponują najbardziej pożądanymi przez siebie narzędziami oraz procedurami metodologicznymi. Analiza danych pochodzących z archiwizacji krajowych sondaży ukazała, że w niektórych projektach (np. ESS oraz EQLS) przywiązuje się zdecydowanie większą wagę do zapewnienia ekwiwalentności stosowanych procedur badawczych niż w innych programach. Widać to zarówno w jakości dokumentowania krajowych sondaży, jak i w stosowaniu jednakowego sposobu określania populacji docelowych, czasie przeznaczonym na terenową fazę badań, stosowaniu procedur doboru oraz terenowej realizacji próby pozwalających na efektywne kontrolowanie pracy ankietatorów, czy też stosowaniu dodatkowych działań zwiększających odsetki terenowej realizacji próby. Przedstawione dane potwierdziły również obserwacje poczynione w licznych opracowaniach metodologicznych, w których wskazuje się na coraz większe problemy związane z terenową realizacją sondażowych prób badawczych, w tym malejące wskaźniki realizacji próby, będące efektem wzrastającej liczby odmów oraz malejącej liczby nawiązanych kontaktów.

BIBLIOGRAFIA

- Bethlehem Jelke, Fannie Cobben, Barry Schouten.** 2011. *Handbook of nonresponse in household surveys*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Biemer Paul P., Lars E. Lyberg.** 2003. *Introduction to survey quality*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Biemer Paul P., Edith de Leeuw, Stephanie Eckman, Brad Edwards, Frauke Kreuter, Lars E. Lyberg, N. Clyde Tucker, Brady T. West.** 2017. *Total survey error in practice*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Brick Michael J., Jill M. Montaquila.** 2009. Nonresponse and weighting. In: *Sample surveys: Design, methods and applications. Handbook of statistics*, Nr 29A, D. Pfeffermann, C. Rao (eds.), 163–246, Amsterdam: Elsevier.
- Bryant Barbara E.** 1975. "Respondent selection in a time of changing household composition". *Journal of Marketing Research* 12(1): 29–135.
- Cox Brenda G.** 2008. Target Population. In: *Encyclopaedia of survey research methods*, P. Lavrakas (ed.), 875–876. Londyn: SAGE Publications, Inc.

- Czaja Ronald, Johnny Blair, Jutta P. Sebestik.** 1982. "Respondent selection in a telephone survey: A comparison of three techniques". *Journal of Marketing Research* 19(3): 381–385.
- Denk Charles E., John W. Hall.** 2000. *Respondent selection in RDD surveys: A randomized trial of selection performance*. Annual Meeting of the American Association for Public Opinion Research. Poriland, OR.
- Domański Henryk.** 2006. „Liczba wizyt i czas trwania badania”. *ASK. Społeczeństwo. Badania. Metody* 15: 29–49.
- Dubrow Joshua K., Irina Tomescu-Dubrow.** 2016. "The rise of cross-national survey data harmonization in the social sciences: Emergence of an interdisciplinary methodological field". *Quality & Quantity* 50(4): 1449–1467.
- Elliot Duncan.** 1993. "The use of substitution in sampling". *Survey Methodology Bulletin* 33: 8–11.
- Gaziano Cecilie.** 2005. "Comparative analysis of within-household respondent selection techniques". *Public Opinion Quarterly* 69(1): 124–157.
- Grauenhorst Thomas, Michael Blohm, Achim Koch.** 2016. "Respondent incentives in a national face-to-face survey: Do they affect response quality?". *Field Methods* 28(3): 266–283.
- Groves Robert M.** 1989. *Survey errors and survey costs*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Groves Robert M., Robert L. Kahn.** 1979. *Surveys by telephone: A national comparison with personal interviews*. New York: Academic Press.
- Grzeszkiewicz-Radulska Katarzyna.** 2009. *Respondenci niedostępni w badaniach sondażowych*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Hagan Dan E., Charlotte M. Collier.** 1983. "Must respondent selection procedures for telephone surveys be invasive?". *Public Opinion Quarterly* 47(4): 547–556.
- Hall John.** 2008. Area Probability Sample. In: *Encyclopaedia of survey research methods*, P. Lavrakas (ed.), 33–36. Londyn: SAGE Publications, Inc.
- Harkness Janet A., Michael Braun, Brad Edwards, Timothy P. Johnson, Lars E. Lyberg, Peter P. Mohler, Beth-Ellen Pennel, Tom W. Smith** (eds.). 2010. *Survey methods in multinational, multiregional, and multicultural contexts*. New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
- Heer Wim de.** 1999. "International response trends: Results of an international survey". *Journal of Official Statistics* 15(2): 129–142.
- Jabkowski Piotr.** 2007. „Wpływ niezrealizowania części wywiadów na trafność wnioskowania statystycznego w badaniach społecznych. Technika wywiadu kwestionariuszowego oraz telefonicznego w świetle błędów nielosowych”. *ASK. Społeczeństwo. Badania. Metody* 16: 67–86.
- Jabkowski Piotr.** 2011. "Do more contact-attempts reduce non-response bias in representative face-to-face interviews? Findings from a PAPI survey with a low response rate". *ASK. Research&Methods* 20(1): 27–58.
- Jabkowski Piotr.** 2015. *Reprezentatywność badań reprezentatywnych. Analiza wybranych problemów metodologicznych oraz praktycznych w paradygmacie całkowitego błędu pomiaru*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Japac Lilli, Frauke Kreuter, Marcus Berg, Paul Biemer, Paul Decker, Cliff Lampe, Julia Lane, Cathy O’Neil, Abe Usher.** "Big data in survey research AAPOR task force report". *Public Opinion Quarterly* 79(4): 839–880.
- Kalsbeek William D.** 2008. Stratified sampling. In: *Encyclopaedia of survey research methods*, P. Lavrakas (ed.), 849–850. Londyn: SAGE Publications, Inc.
- Kasprzyk Daniel, Lee Giesbrecht.** 2003. "Reporting sources of error in I.S. Federal Government surveys". *Journal of Official Statistics* 19(4): 343–363.

- Keeter Scott, Kevin Fisher.** 1997. *A comparison of 'last birthday' and 'youngest male/oldest female' respondent selection procedures.* Annual meeting of the American Association for Public Opinion Research. St. Petersburg, FL.
- Kish Leslie.** 1949. "A procedure for objective respondent selection within the household". *Journal of the American Statistical Association* 44(247): 380–387.
- Kish Leslie.** 1979. "Populations for survey sampling". *Survey Statistician* 1: 14–15.
- Kohler Ulrich.** 2007. "Survey from inside: An assessment of unit nonresponse bias with internal criteria". *Survey Research Methods* 2(1): 55–67.
- Kolczyńska Marta.** 2014. "Representation of Southeast European countries in international survey projects: Assessing data quality". *ASK: Research & Methods* 23(1): 57–78.
- Krzewińska Aneta, Katarzyna Grzeszkiewicz-Radulska.** 2013. „Klasyfikacja sondażowych technik otrzymywania materiałów”. *Przegląd Socjologiczny* 62(1): 9–31.
- Le Kien T., Michael Brick, Abdoulaye Diop, Darwish Alemadi.** 2013. "Within-household sampling conditioning on household size". *International Journal of Public Opinion Research* 25(1): 108–118.
- Lippe Elena von der, Patrick Schmich, Cornelia Lange, Robert Koch.** 2011. "Advance letters as a way of reducing non-response in a National Health Telephone Survey: Differences between listed and unlisted numbers". *Survey Research Methods* 5(3): 103–116.
- Lissowski Grzegorz, Jacek Haman, Mikołaj Jasiński.** 2008. *Podstawy statystyki dla socjologów.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Lynn Peter, Siegfried Gabler, Sabine Häder, Seppo Laaksonen.** 2007. "Methods for achieving equivalence of samples in cross-national surveys". *Journal of Official Statistics* 27(1): 107–124.
- Marker David A., Don L. Stevens Jr.** 2009. Sampling and inference in environmental surveys. In: *Sample Surveys: Design, Methods and Applications. Handbook of statistics*, Nr 29A, D. Pfeffermann, C. Rao (eds.), 487–512, Amsterdam: Elsevier.
- O'Rourke Diane, Johnny Blair.** 1983. "Improving random respondent selection in telephone surveys". *Journal of Marketing Research* 20: 428–432.
- Paisley William J., Edwin B. Parker.** 1965. "A computer-generated sampling table for selecting respondents within households". *Public Opinion Quarterly* 29(3): 431–436.
- Pokropek Artur.** 2012. Porównania międzynarodowe. W: *Metodologia badań nad stratyfikacją społeczną*, H. Domański (red.), 261–283. Warszawa: Scholar.
- Salmon Charles T., John S. Nichols.** 1983. "The next-birthday method of respondent selection". *Public Opinion Quarterly* 47(2): 270–276.
- Sawiński Zbigniew.** 2005. Metody doboru respondentów. W: *Fieldwork jest sztuką*, P.B. Sztabiński, Z. Sawiński, F. Sztabiński (red.), 79–118. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Słomczyński Kazimierz M.** 2004. „Europejski sondaż społeczny a inne międzynarodowe badania surveyowe. Czego można nauczyć się z analiz porównawczych?”. *ASK. Społeczeństwo. Badania. Metody* 13: 9–26.
- Smith Tom W.** 2002. Developing nonresponse standards. In: *Survey nonresponse*, R. Groves, D.A. Dillman, J.L. Eltinge, R.J.A. Little (eds.), 27–40. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Stoop Ineke, Jaak Billiet, Achim Koch, Rory Fitzgarrald.** 2010. *Improving survey response. Lessons learned from the European Social Survey.* New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Sztabiński Paweł B., Franciszek Sztabiński, Dariusz Przybysz.** 2009. "How does length of fieldwork period influence non-response? Findings from ESS2 in Poland". *ASK Research & Methods* 18(1): 67–95.

- Tomescu-Dubrow Irina, Kazimierz M. Slomczyński.** 2016. „Harmonization of cross-national survey projects on political behavior: developing the analytic framework of survey data recycling”. *International Journal of Sociology* 46(1): 58–72.
- Tomescu-Dubrow Irina, Kazimierz M. Slomczyński.** 2016. “Democratic values and protest behavior: Data harmonization, measurement comparability, and multi-level modeling in cross-national perspective”. *ASK Research & Methods* 23(1): 103–114.
- Troldahl Verling C., Roy E. Carter Jr.** 1964. “Random selection of respondents within household in phone surveys”. *Journal of Marketing Research* 1(1): 71–76.
- Weisberg Herbert F.** 2005. *The total survey error approach. A guide to the new science of survey research.* Chicago: The University of Chicago Press.

Źródła internetowe

- AAPOR.** 2016. Standard definitions: Final dispositions of case codes and outcome rates for surveys. 9th edition. https://www.aapor.org/AAPOR_Main/media/publications/Standard-Definitions20169theditionfinal.pdf [dostęp: 23.10.2018].
- EQLS.** 2014. European Quality of Life Survey, 2011–2012. <http://dx.doi.org/10.5255/UKDA-SN-7316-2> [dostęp: 12.01.2018].
- ISSP.** 2017. International Social Survey Programme: Work Orientations IV – ISSP 2015. doi:10.4232/1.12848 [dostęp: 09.01.2018].
- EVS.** 2015. European Values Study longitudinal data file 19812008 (EVS 19812008). doi:10.4232/1.12253 [dostęp: 10.01.2018].
- European Commission.** 2004. Candidate countries Eurobarometer 2003.4. doi:10.4232/1.3986 [dostęp: 13.01.2018].
- European Commission.** 2017. Eurobarometer 87.3. doi: 10.4232/1.1284 [dostęp: 12.01.2018].
- European Social Survey.** 2017. *ESS Round 8 (2016/2017). Technical Report.* London: ESS ERIC.

ANEKS

TABELA A1. Państwa europejskie według częstości występowania w projektach międzykrajowych

Kraje europejskie		Projekty badawcze				
Kod ⁽ⁱ⁾	Nazwa kraju	CCEB & EB	EQLS	ESS	EVS	ISSP
DE	Niemcy	17	4	8	4	31
GB	Wielka Brytania	17	4	8	4	31
HU	Węgry	17	4	7	3	27
NL	Holandia	17	4	8	4	25
SI	Słowenia	17	4	8	3	26
IE	Irlandia	17	4	8	4	24
AT	Austria	17	4	7	3	24
CZ	Czechy	17	4	7	3	24
ES	Hiszpania	17	4	7	4	23
SE	Szwecja	17	4	8	4	22
PL	Polska	17	4	8	3	22

TABELA A1. (cd.)

Kraje europejskie		Projekty badawcze				
Kod ⁽¹⁾	Nazwa kraju	CCEB & EB	EQLS	ESS	EVS	ISSP
FR	Francja	17	4	8	4	19
DK	Dania	17	4	7	4	19
FI	Finlandia	17	4	8	3	16
BG	Bułgaria	17	4	4	3	18
PT	Portugalia	17	4	7	3	15
SK	Słowacja	17	4	5	3	16
BE	Belgia	17	4	8	3	12
IT	Włochy	17	4	3	4	16
LV	Łotwa	17	4	2	3	18
NO	Norwegia	–	1	8	3	27
CY	Cypr	17	4	4	1	11
LT	Litwa	17	4	4	3	7
EE	Estonia	17	4	7	3	3
HR	Chorwacja	14	3	2	2	11
RU	Rosja	–	–	5	2	25
TR	Turcja	17	4	2	2	7
CH	Szwajcaria	–	–	8	1	22
IL	Izrael	–	–	6	–	25
GR	Grecja	17	4	4	2	–
RO	Rumunia	17	4	2	3	–
LU	Luksemburg	17	4	2	2	–
MT	Malta	17	4	–	4	–
IS	Islandia	5	1	3	4	5
MK	Macedonia	11	3	–	1	–
ME	Czarnogóra	7	2	–	1	–
RS	Serbia	6	2	–	1	1
UA	Ukraina	–	–	5	2	2
AL	Albania	4	1	1	1	–
GE	Gruzja	–	–	–	1	3
BA	Bośnia i Hercegowina	–	–	–	1	1
BY	Białoruś	–	–	–	2	–
MD	Mołdawia	–	–	–	1	–
Suma		523	125	199	112	578

Źródło: opracowanie własne.

Uwaga: ⁽¹⁾ Kody państw zgodne z normą ISO 3166-1 alfa 2.

TABELA A2. Wskaźniki jakości dokumentacji metodologicznej projektów międzykrajowych

Wskaźniki	Sposób kodowania
1. Jakość dokumentacji w zakresie <u>procedur doboru próby</u> ⁽ⁱ⁾	
<i>Populacja docelowa</i>	0: brak informacji o zakresie wieku populacji docelowej 1: informacje dostępne w dokumentacji projektowej
<i>Operat doboru próby</i>	0: brak informacji o wykorzystanym operacie 1: informacje dostępne w dokumentacji projektowej
<i>Typ próby</i>	0: brak informacji o typie próby badawczej 1: informacje dostępne w dokumentacji projektowej
<i>Procedury selekcji respondenta wewnątrz gospodarstwa domowego</i>	0: brak informacji o procedurach selekcji wewnątrzzespołowej 1: informacje dostępne w dokumentacji projektowej
2. Jakość dokumentacji w zakresie <u>schematów losowania</u> ⁽ⁱ⁾	
<i>Schemat losowania: próba warstwowa</i>	0: brak informacji o losowaniu warstwowym 1: informacje dostępne w dokumentacji projektowej
<i>Schemat losowania: próba zespołowa</i>	0: brak informacji o losowaniu zespołowym 1: informacje dostępne w dokumentacji projektowej
<i>Schemat losowania: nieprobabilistyczny</i>	0: brak informacji o doborze nieprobabilistycznym 1: informacje dostępne w dokumentacji projektowej
<i>Efekt schematu losowania</i>	0: nie podano wartości <i>design effect</i> 1: podano wartość <i>design effect</i>
3. Jakość dokumentacji w zakresie <u>procedur terenowej realizacji próby</u> ⁽ⁱ⁾	
<i>Technika pomiarowa</i>	0: brak informacji o technice pomiarowej 1: informacje dostępne w dokumentacji projektowej
<i>Substytucje respondentów docelowych</i>	0: brak informacji o występowaniu substytucji 1: informacje dostępne w dokumentacji projektowej
<i>Gratyfikacje respondentów</i>	0: brak informacji o gratyfikacjach respondentów 1: informacje dostępne w dokumentacji projektowej
<i>Listy zapowiednie</i>	0: brak informacji o listach zapowiednich 1: informacje dostępne w dokumentacji projektowej
<i>Konwersje odmów</i>	0: brak informacji o stosowaniu konwersji odmów 1: informacje dostępne w dokumentacji projektowej
<i>Procedury kontrolne realizacji próby</i>	0: brak informacji o zastosowanych procedurach kontrolnych 1: informacje dostępne w dokumentacji projektowej
4. Jakość dokumentacji w zakresie wskaźników <u>terenowej realizacji próby</u> ⁽ⁱ⁾	
<i>Wskaźnik realizacji próby</i>	0: brak informacji o wartościach <i>response rate</i> 1: informacje dostępne w dokumentacji projektowej
<i>Liczba respondentów & jednostek niedostępnych</i>	0: brak informacji w dokumentacji projektowej 1: informacje dostępne w dokumentacji projektowej

Źródło: opracowanie własne.

Uwaga: ⁽ⁱ⁾ Dla każdego sondażu (*projekt*edycja*kraj*) wartość wskaźnika jest średnią arytmetyczną z kodów przypisanych określonego typowi informacji zawartej w dokumentacji projektowej. Średnia przyjmuje wartości z przedziału [0;1].

Piotr Jabkowski

**THE DIFFERENTIATION OF SURVEY PROCEDURES IN CROSS-COUNTRY
COMPARATIVE STUDIES ON THE BASIS OF 1537 SURVEYS CONDUCTED
IN EUROPEAN COUNTRIES IN THE PERIOD FROM 1981 TO 2017**

Abstract

This article presents differences in sampling procedures and fieldwork execution of national surveys within five major comparative cross-country projects, i.e., Eurobarometer/Candidate Countries Eurobarometer, the European Quality of Life Survey, the European Social Survey, the European Values Study and the International Social Survey Programme. The main part of the analysis is based on a dataset describing the methodology of 1537 surveys that were carried out in the period from 1981 to 2017 on representative samples of the populations of European countries. The author starts with a short overview of a cross-country project and then presents the scope of methodological archivisation of sampling and fieldwork procedures. Cross-projects and longitudinal differences in the quality of survey documentation are also explained. The main analysis describes the cross- and within-project differences in survey procedures with respect to 1) target populations, 2) sampling frames, 3) types of survey samples and sampling designs, 4) within-household selection of target persons in address-based samples, 5) fieldwork execution (e.g., length of fieldwork, modes of data collection, presence or absence of substitutions, use of advance letters and respondents' incentives, presence of refusal conversions or back-checking procedures), and 6) fieldwork outcome rates.

Keywords: cross-country surveys, comparative studies, sampling procedures, fieldwork procedures